

Ubbergen (Gld) – Maquettebouw van kasteel Ooij.

Den Ham (O) – Samenstelling van een heemboek.

Muiderberg (NH) – Karwei Kerkepad. (Er bestaat hier en daar behoefte om oude kerkepaden tot wandelpaden te maken).

Pannerden (Gld) – Dorpsverfraaiing en milieuverbetering.

Scheemda (Gr) – Bewonersinitiatief tot behoud van historische NS-stations.

Eestrum (Fr) – Historische beschrijving van dorp met foto's.

Kloosterburen (Gr). Herstel van Ned. hervormde kerk.

Vlissingen (Z) – Steun aan bestemmingsplan tegen verpaupering van Scheldebuur.

Apeldoorn (Gld) – Pachtersveld – Inrichting wijk tot woonerf en ontmoetingsplaats.

Gezonde wisselwerking

Het is maar een greep.

Maar ze is wel in hoge mate illustratief voor de gevolgen, die de aanbidding van het jubileumgeschenk van het dienstvaardige nationale instituut – de Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij – heeft opgeroepen.

Verenigingsdirecteur van de KNHM: het zelf doen in gezamenlijkheid, met de talenten en de geestdrift van iedereen. In zekere zin ook: vechten tegen je zelf en vechten voor de gemeenschap die leefbaarheid mag vragen.

Als dan de prijzen op de onderscheidene provinciehuizen worden uitgereikt, waar dan ook burgemeesters en wethouders van de betrokken gemeenten aanwezig zijn, is er – de praktijk heeft dit aangevoeld – een stimulerende wisselwerking. Wie zichzelf helpt is waard geholpen te worden. Als de voorbeelden aanspreekbaar zijn – en daarover kan geen twijfel bestaan – kan de lokale overheid met haar diensten daar niet omheen! Beschutten en verbeteren van je heem, dat is meer dan een schoonheidswedstrijd. Dat geeft ook sociale bindingen, onderlinge waardering en leidt tot de verwondering: Het is verrassend en ongelooflijk waartoe we samen, als buurtgemeenschap, met mensen met uiteenlopende kwaliteiten in staat kunnen zijn. Op het hoofdkwartier van de KNHM aan de Apeldoornseweg in Arnhem is men vastbesloten door te gaan, mikkend op een heilzaam sneeuwbaaleffect, waarmee reeds een constructief begin is gemaakt.

Waarnemer

'Oude' huizen op Bonaire

Bonaire, het kleine eiland gelegen voor de kust van Venezuela, is wel eens vergeleken met de Assepoester uit het sprookje: een nederig zusje van Aruba en Curaçao, maar met een onvermoede schoonheid voor ieder die de moeite neemt haar te ontdekken. Bonaire's aantrekkelijkheden beperken zich niet tot het ruige landschap, waarin stille binnenmeren voor onverwachte afwisseling zorgen; de vriendelijke dorpen vormen daarvan evenzeer een belangrijk bestanddeel.

Bonaire kent een zestal nederzettingen waarin het merendeel van haar ongeveer 9000 (1978) inwoners gevestigd is. Eén dorp, Rincón is enigszins afgelegen gesitueerd in het noorden van het eiland, de andere woonkernen vormen eens steeds meer naar elkaar toegroeiend conglomeraat rond de hoofdplaats Kralendijk.

De huizen in de dorpen en in de 'stad' Kralendijk zijn opgetrokken in een weinig pretentieuze, maar zeer harmonieuze traditionele bouwstijl. De gebouwen in de publieke sfeer worden al evenzeer gekenmerkt door eenvoud en evenwichtigheid. De kleuren waarin de buitenmuren zijn geschilderd, oker, donkerrood of rose, turquoise, groen en een enkele keer blinkend wit, dragen in belangrijke mate bij tot het karakteristieke beeld van de architectuur. Dat Bonaire

nog een gaaf stadsgezicht en vele gaven dorpsgezichten kent, is mede te danken aan de op zich zelf ongelukkige omstandigheid dat het in economisch opzicht is achtergebleven bij de buureilanden Aru-

ba en Curaçao. De vraag naar nieuwbouw, met name in de verzorgende sector, is hierdoor beperkt gebleven. Reden tot gerustheid in deze is er echter niet. Vanzelfsprekend tracht het bestuur het eiland tot ontwikkeling te brengen; werkloosheidscijfers, variërend van 15 tot 20%, symboliseren de dwingende noodzaak daartoe. Wanneer deze pogingen sukses zullen hebben, zal een grotere vraag naar nieuwbouw niet uitblijven: evenzeer zullen ingrijpende verbouwingen, die nu reeds verschillende mooie huizen onherkenbaar hebben veranderd, toenemen.

Het is daarom van groot belang dat men zich beraadt over de vraag hoe de architectonische schoonheid van Bonaire het best bewaard kan blijven; het antwoord op die vraag zal overigens voor de ontplooiing van het toerisme, waarop men in Bonaire zijn hoop gevestigd heeft, niet zonder betekenis zijn. Met het doel Bonaire's architectuur in de belangstelling te brengen en een bijdrage te leveren aan een doelmatige bescherming ervan werd kort geleden een artikel gepubliceerd in de Nieuwe West-Indische Gids¹⁾, geïllustreerd met meer dan 40 foto's. Het richtte zich speciaal op de huizen

1)

Het 'oude' Bonairiaanse woonhuis, enige aantekeningen bij een foto-overzicht. In: Nieuwe West-Indische gids, jrg. 54, no. 3/4, 1980.

1)
Het typisch Bonairiaanse huis

2)
Het meest eenvoudige huis op Bonaire, het zgn. 'cas di bara'

3)
Groot herenhuis in Kralendijk

die, omdat ze als zo 'gewoon' beschouwd worden, het meeste gevaar lopen.

In dit artikel wordt een drietal typen huizen onderscheiden. In de eerste plaats het zgn. *cas di bara*. Dit is het meest eenvoudige Bonairiaanse huis. Tegenwoordig is het nog slechts uiterst zelden als woonhuis in gebruik. De muren van een dergelijk huis bestaan uit een vlechtwerk van takken tussen wat zwaardere stammetjes, opgevuld en aangesmeerd met een mengsel van gras, leem en mest. Wanneer zo'n wand droog en hard geworden is, wordt hij met een kalklaag afgewerkt. Het grondpatroon van dit huis is rechthoekig hoewel allerlei uitbouwsels aanwezig kunnen zijn. Het schilddak wordt gevormd door een geraamte van stammetjes en dunnere takken waarop een strobedekking van sorghum-stengels wordt gebonden. De luiken en deuren worden uit cactushout vervaardigd.

Een tweede soort huis is het meest typische Bonairiaanse woonhuis, bepalend voor het karakter van de dorpen op het

eiland en van delen van Kralendijk. De muren zijn opgetrokken van natuurstenen of van cementblokken. De dakbedekking bestond oorspronkelijk uit pannen, maar al vele jaren worden ook verschillende soorten golfplaten gebruikt. In grondpatroon is dit huis, evenals het eerste type, rechthoekig. In de regel is het daarbij geleed; soms is er alleen een zgn. voorgalerij soms ook een achtergalerij. De galerij steekt vaak aan één of twee kanten buiten het centrale deel van het huis uit. Bij het karakteristieke uiterlijk van dit type huis hoort verder een uitgebouwde stenen oven met een schoorsteentje en een regenbak.

Bij het derde type huis dat werd onderscheiden, gaat het zowel om echte herenhuizen, als om de woningen van de beter gesitueerde middenstand van eertijds. Deze huizen hebben ook stenen muren en (oorspronkelijk) een pannendak, maar zijn daarbij toegerust met een verdieping. Zij staan vrijwel allemaal in Kralendijk, want daar woonden de wel-

gestelden van weleer. De grootste huizen behoorden vroeger aan de grootgrondbezitters, die tevens kooplieden waren. De benedenverdieping was daarom vaak ingericht als magazijn en winkel, terwijl boven het woongedeelte te vinden was. Erg oud zijn deze huizen geen van alle. De eerste stenen huizen van Bonaire dateren van het begin van de 19de eeuw maar of daarvan nog resten bestaan in de huidige bebouwing is niet bekend. De meeste huizen zijn opgetrokken nadat Bonaire werd opengesteld voor particuliere vestiging, dat wil zeggen na ongeveer 1868. Tot in de jaren vijftig van deze eeuw is evenwel nog in de traditionele stijl gebouwd. Dat deze huizen voor het merendeel van betrekkelijk recente datum zijn, is evenwel geen reden om er niet de aandacht aan te geven die ze verdienen; het eigen karakter van Bonaire staat er mee op het spel.

Ank Klomp

